

Fernando i Pablo Olivares flanquegen Pepica Calda. Amb els retrats dels seus morts.

En el nom del pare

La batalla de Pepica Celda per a recuperar el cos del seu pare, afusellat i soterrat a la fossa comuna de Paterna (Horta), ha estat llarga i trista. Al costat del cadàver, l'enterrador hi va col·locar, diuen, una ampolla amb el seu nom escrit a dins. Perquè el reconeguessin. Passats 72 anys, sembla que, finalment, ha arribat l'hora del retorn.

“La vespra d’afusellar-lo, em duen a la Model. Ma tia em diu que el veuré per última vegada, però que no plore. I ell allà, aferrat a les reixes i dient-me filla, que no et podré abraçar. Se m’agarrà una cosa en la gola que ja no he pogut plorar mai més.”

És difícil d’escoltar Pepica Celda sense un estremiment. Quan, a mitjan mes de maig, va haver de comparèixer en una conferència de premsa per a

tornar a explicar el cas, per a reclamar que l’administració deixés de posar traves als seus drets, la sala l’escoltava en silenci. Amb respecte i encongiment. “Només vull que me’l deixen enterrar al costat de ma mare”, deia. “Ja sóc major. Tinc por que em passe alguna cosa sense haver-ho pogut fer.” Un altre silenci. Qui hauria gosat interrompre-la? “És una promesa que tinc amb els meus pares. És una espina clavada que em vull traure abans d’anar-me’n.”

Flanquejant les penes de Pepica Celda, a banda i banda, dos homes ferrenys, Pablo i Fernando Olivares, germans. Ells també tenen morts enterrats a Paterna, a la mateixa fossa comuna. D’entrada, quan els van avisar que algú la volia obrir, s’hi varen oposar. Ara, però, han rectificat aquella posició primera. S’han sentit utilitzats i ho expliquen. Han parlat amb Pepica, n’han reconegut el dolor, l’han entesa sense grans explicacions, l’han volguda

acompanyar per a mostrar públicament el suport a la seva petició: “Estem amb ella perquè és just. Ella que ho pot fer, que ho faça.”

Un tros de vidre. El cementiri de Paterna, resumeix Matías Alonso, coordinador del Grup per a la Recuperació de la Memòria Històrica (GPRMH), és, tot ell, “una immensa fossa”. Els anys 40 del segle XX es va convertir en una gran boca oberta sense dents, disposada a engolir tants cossos com els botxins li volguessin abocar. Des de la presó al mur i d’allà al fossar, la successió sinistra d’assassinats va durar anys. Més de 2.300 persones, s’han comptabilitzat, a les fosses de Paterna. Fernando Olivares avisa que hi ha també uns altres fossars encara, a la part de darrere del cementiri, la que queda més a prop del mur on els assassinaven, que aquella terra blanca ho delata: la resta és roja, però aquella, no, “de tanta calç com hi abocaren”.

El pare de Pepica, Josep Celda Beneyto, el varen matar el 14 de setembre del 1940. Dies abans, les monges havien vestit de dol la muller, Manola Soler, empresonada a Santa Clara. Va ser com si li clavessin un cop amb una maça.

Mentrestant, la germana de Josep es va fer càrrec com va poder de la situació, de les dues filles: les va portar a la Model a acomiadar-se del pare, i ella, l’endemà, va fer cap a Paterna, arran d’aquell mur tan ple de tot. Es va amagar dalt d’un arbre. I va veure com el mataven.

Havia estat ella, també, conta Pepica, qui havia avisat el germà que fugís, que els feixistes entraven a Barcelona, que al port hi havia un vaixell, que ella es quedava les xiquetes, però que se n’anessin tos dos, ell i Manola, llauradors de Massamagrell. Però l’home se la va mirar i va fer que no amb el cap: “Per què he de fugir? Què vols que em passe, si no he fet res?” Que no, Josep, que “no maten els que han fet, sinó els que no poden doblar”. Però res. Fins que un dia ja no va tornar a dinar. Al camp, com de record o de metàfora, hi havia quedat només l’aixada, a terra.

La germana de Josep Celda va voler donar empara al cos estès allà com tants altres. I se’n va anar a parlar amb l’enterrador (que ho era per càstig, explica

“Com si sabera que l’havíem de buscar, ma tia posà el nom del pare dins d’una botella”

després Pepica: “Com que era roig, van decidir que aquella fóra la seua condemna”). “Ma germana i jo érem xicotetes i ella s’encarregà de tot. Eixa mateixa nit que vingué d’enterrar-lo, ens explicà que havia donat una propina al soterrador perquè col·locara el pare a dalt de tot. I, com si sabera que després podríem fer el que fem ara, o per la providència, li posà el nom escrit dins d’una botella de llimonada.” També li va tallar un floc de cabells. La filla els duu en paper de seda, com una relíquia: “No és que tinguera el monyo clar: va ser a la presó, que se li tornà així. D’eixir cada dia al pati a esperar les *saques*, quan deien ‘Tu, tu, tu i tu’. Fins que li tocà a ell.”

La vida de Pepica ha estat dura. Explica la seva filla, Júlia Piquer, que no recorda haver-la sentit mai riure. Amb el pare assassinat i la mare a la presó, amb aquell estigma que els van posar al damunt, evoca amb amargor, per exemple, el dia de la comunió: la van fer caminar darrere de les altres xiquetes i separada; totes anaven de blanc; ella, amb una bata de quadres negres. “Tret de la vida, tot m’ho han llevat.”

Per a sobreviure, va haver d’“entrar en amo” a València, en un quiosc de la plaça del Collado que era de la família d’un amic del pare. Encara va fer sort. Però en recorda el fred, sobretot, quan calia netejar a terra, “amb aquella aigua gelada”, a l’hivern. Fins que, després de tres anys de captivitat, la mare va sortir de la presó. Va haver de fer estraperlo. I les filles, ajudar-la. Quan fa resum, Pepica Celda constata que s’ha passat tota la vida treballant. Però diu, amb un pic d’orgull, que no vol dissimular, que ha estat sempre molt responsable. I que aquest amor pel treball és una herència del pare: “Era un llaurador dels bons, eh? Dels bons. Havien passat anys de la seua mort que alguns homes miraven els camps i em deien Pepica, ton pare no és mort, ton pare encara viu ací.”

Temps de descompte. Durant setanta anys, Pepica Celda ha esperat justícia. Finalment va aconseguir una subvenció per a mirar de treure el cos del seu pare, comprovar si hi ha aquella ampolla amb missatge, endur-se’l a Massalfassar. I explica, aleshores, amb naturalitat, que hi té dos nínxols, allà: “L’un, amb la mare, que és on vull dur mon pare; l’altre amb el meu home, que m’espera a mi.”

Al capdavant, tal com recorda Matías Alonso, som davant la reclamació d’un “dret fonamental: el de disposar d’una cosa que és íntimament teua: les restes del pare”. Amb la col·laboració de la seva família, i del GPRMH, Pepica té enllestida tota la documentació que reclama una operació delicada com aquesta. La prospecció tècnica, els informes dels experts. Per a ella també és important de garantir que el procés es durà a terme escrupolosament: aquell espai és un indret de memòria i de respecte que el record dels familiars, i els cossos que conté, han dignificat.

No comprèn, però, per què, des de l’Ajuntament de Paterna, els han complicat tant les coses: “Ens varen dir que sí, que hi teníem dret, però ens ho fan bastant difícil. A voltes sembla que retrocedim en comptes d’anar endavant.” I el cas és que Pepica no té pas tot el temps del món. D’una banda, hi ha el cansament acumulat, i els anys que han passat, i tot: “A voltes pense que no sé si em quedaran forces.” I, d’una altra, el termini concret per a l’execució dels treballs: els diners que li calen per a l’exhumació, per a les proves d’ADN, el trasllat, tot, els té d’una subvenció del ministeri espanyol de la Presidència. Però caduca. I si els treballs no s’han fet abans del mes de novembre els diners s’han de tornar.

“No seria el primer cas”, apunta Matías Alonso: “Rita Barberà, alcaldessa de València, ha dilatat tant l’exhumació de Teófilo Alcorisa, simplement negant-se a respondre a les peticions que li feien els seus fills, Pedro i Pilar, que ha aconseguit que hagen de tornar la subvenció que tenien. No sé com s’ha de sentir l’alcaldessa barallant-se així amb dos ancians. I fent-los patir tant.”

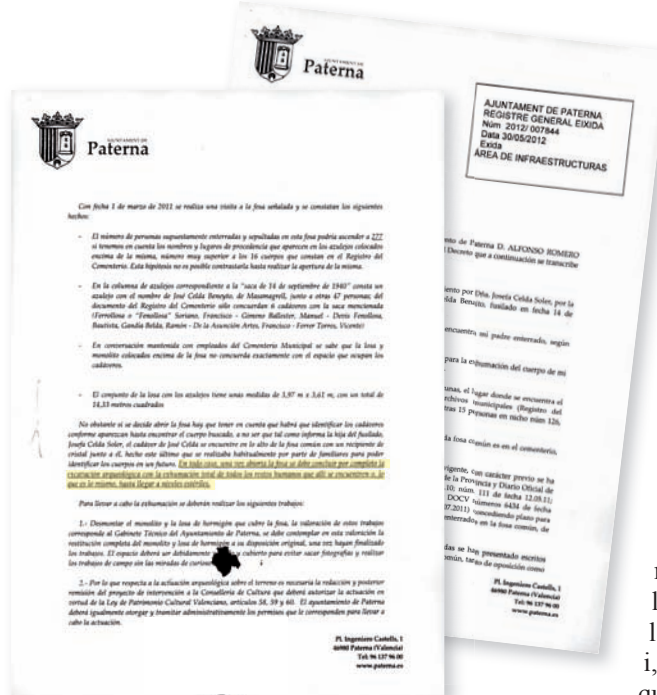
A Paterna, no hi ha hagut aquest silenci, però sí que s’han viscut un seguit de moviments i dilacions que

han fet tómer que, finalment, també passés el temps i el projecte quedés sense finançament. Hi ha hagut, d'una banda, els estranys salts que han fet fer a l'expedient: "Des de bon començament, tal com ha passat en casos semblants, vàrem dir que la competència sobre aquestes exhumacions era de la Conselleria de Sanitat", ens explica Alonso. "Doncs resulta que han anat traslladant l'expedient de conselleria en conselleria: primer, a Justícia, que els va dir que no era cosa seua; després, a Cultura i Patrimoni, que tampoc; a Presidència... No és que vulga ser malpensat, però no és difícil d'imaginar que en aquest joc ens hi podríem estar tota la vida."

Finalment, el 4 de juny, Pepica Celda podia presentar a l'ajuntament una resolució de la Direcció Territorial de Sanitat que autoritza "l'exhumació i el trasllat de les restes" de Josep Celda per tal de ser reinhumades al cementiri de Massalfassar. L'Ajuntament no té cap impediment a donar l'ordre de començar els treballs i l'alcalde s'hi ha compromès públicament. De fet, ja no hi ha cap pretext procedimental. Entenem que són bones notícies", afirma Matías Alonso, amb les dades i els documents a la mà.

D'una altra banda, hi ha el fet que, mentre tot això passava, l'Ajuntament de Paterna hagués sotmès l'expedient a exposició pública no una vegada ni dues, sinó tres: des del 30 de novembre del 2010, ens explica Matías Alonso, hi va haver la preceptiva exposició durant quinze dies. El 27 d'abril, ja del 2011, va arribar la segona. I finalment, com qui cerca reaccions que encara no s'han produït, el 27 de juliol, una altra. De fet, des de la institució es van fer telefonades a familiars de víctimes enterrades a la fossa. D'una manera o una altra, en alguns va quedar instal·lada la idea que es volien "remoure els ossos" dels seus morts. I s'hi van rebel·lar.

Els germans Olivares són uns d'aquests familiars. La llei estipula que l'exhumació pot quedar aturada per l'oposició de familiars de persones que hagin de ser traslladades. Que no és el cas. Però sempre es pot jugar a l'embollica que fa fort. "Enteníem que es faria una remoguda de totes les restes", va explicar Ferran Olivares en una conferència de premsa; "després

En groc, el fragment subratllat de la carta enviada als familiars.

ho vàrem comprendre i ens vàrem posar a col·laborar tant com poguérem amb la senyora Pepica".

Matías Alonso és contundent: "És literalment mentida que es vulga buidar tota la fossa." Pepica Celda rebla el clau: "No ho permetriem, això. No volem perjudicar ningú." S'han compromès explícitament, per escrit, i tant vegades com faci falta s'hi tornaran a comprometre per a tranquil·litzar uns altres familiars que, com ella mateixa i la seva germana, ja han patit prou i massa, a comprovar la part superior de la fossa, que és on se suposa que van sepultar el seu pare, a cercar l'ampolla, "i, si es veu que no pot ser, doncs no pot ser", sentència Pepica, "però que m'ho deixen intentar".

Fernando viu a Mallorca i va anar expressament a València per a fer públicament costat a la reclamació

"L'ajuntament no té cap impediment a donar l'ordre de començar els treballs"

d'exhumació. I pensava que després de tot l'enrenou la qüestió ja s'havia encarrilat. L'altre dia, però, es va tornar a indignar: va rebre una notificació de l'Ajuntament de Paterna, d'entrada per a informar-lo de la resolució presa per tal de dur endavant finalment l'expedient "d'obertura de fossa comuna". Només que incloïa tot l'informe elaborat per l'arqueòleg municipal i, com si algú volgués que qualsevol lector hi

fes especial atenció, s'hi subratllava un paràgraf que l'original no tenia remarcat, que deia, en castellà: "En tot cas, un cop oberta la fossa, s'ha de concloure completament l'excavació arqueològica amb l'exhumació total de totes les restes humanes que s'hi troben, és a dir, fins que s'arribi a nivells estèrils."

Fernando Olivares, va detectar l'estranya maniobra i va signar el justificant de recepció d'aquella carta de la manera següent: "Por favor, abran ya la tumba para extraer los restos de don José Celda."

Un deure. Matías Alonso recalca que, en comptes de tantes traves, l'administració s'hauria d'haver posat directament al servei dels familiars de les víctimes, els hauria d'haver assistit: "Molt sovint aquestes famílies duen a terme la seua cerca en la més completa soledat. No saben per on tirar. Ajudar-los hauria de ser una obligació de l'administració. És un dret que tenen les famílies, però també una obligació i un deute que tenim els altres amb ells. Han patit massa."

Totes les històries, amb variants, amb particularitats de noms i circumstàncies, coincideixen en el camí del patiment: "a nosaltres ens deien que teníem *perros enterrados* i ells tenen un criminal soterrat amb honors al Valle de los Caídos", resumeix Fer-

nando Olivares: “Ens han humiliat molt. Molt.”

Durant molts anys, decennis, ni tan sols podien retre homenatge íntim als seus familiars assassinats sense arriscar-se a rebre insults: “Si la Guàrdia Civil veia algun grup de familiars per allà a les fosses, els en feien fora de males maneres. A cops de culata, fins i tot”, ens explica Alonso. Per això es van acostumar, en una convocatòria de tenacitats i de silencis, a fer cap a Paterna l’1 de novembre, dia de Tots Sants i de visita general als cementiris, quan no els en podien fer fora. “D’alguna manera”, raona Alonso, “aquella va ser una de les primeres manifestacions civils en època franquista”. Una imatge descriu de manera clara la situació, l’estigma i el silenci que van haver de suportar aquelles famílies, com una condemna extra sobre el dolor: “Quan entrava el rector al cementiri, amb tota la processó cantant i resant, callaven en passar vora les famílies de les fosses. Un cop deixades enrere, tornaven a cantar. Jo no sé si això és caritat cristiana o què és.”

El record dels seus assassinats, però, s’ha mantingut viu rere les portes de les cases, dins els ulls dels qui els van conèixer. I dels seus fills també. I dels néts. “La meua àvia va morir a 85 anys. De menudes, a les nêtes, ens explicava unes històries molt boniques. Contes que no sé si s’inventava o d’on els treia, però que no eren els típics de la Blancaneu i tot això. Ens encantaven”, relata Júlia, la filla de Pepica. “I després ens contava també la història de la vida familiar. Ella va estar tres anys a la presó. I recorde que sempre ens deia:

“Durant molts anys ni tan sols podien retre homenatge íntim als familiars assassinats”

“No us oblideu mai que el vostre avi no s’ha mort: l’han mort. Que no és igual. I no ho és, no.”

Quan va ser una mica més gran (l’havien deixat òrfena de pare amb nou anys a punt de fer), la tia de Pepica Celda li va lliurar la carta que els havia escrit el pare abans de morir. Josep l’havia deixada, doblegada, dins la butxaca d’uns pantalons que la germana va recollir després de la presó, amb les seves escasses pertinences. “Ens hi diu que anem sempre amb la cara molt

alta, que ell no ha fet mal a ningú. I que no l’oblidem.” Josep Celda era militant d’Izquierda Republicana: “Tu trobes que per això s’ha de matar un home?”, es pregunta la seva filla. El denuncià un veí del poble. El van acusar d’haver estat “exaltador de robos y crímenes”. “Innocent se l’emportaren i innocent el van matar”, resumeix la filla amb els ulls tristos.

No caldria, perquè cap legitimitat no haurien de tenir aquells processos fantasmals que va perpetrar el règim feixista després de la guerra, però Pepica Celda, igual com tantes famílies que han sofert dècades d’ignomínia, encara avui reclama al món el reconeixement d’aquesta innocència. Impressiona la seva insistència. I la força del clam. Ells ho saben. Són tants anys, però, de sentir-se dir de tot, que bé mereixen la reparació. “Que ho sàpiga tothom qui ho ha de saber”, proclama Fernando Olivares amb orgull: “El Calderer de Torrent no era cap criminal.”

Sergi Tarín i Oscar Navarro roden un documental sobre Paterna. Duu per títol *El terror* i en faran la preestrena a final de juny. La història de Pepica n’és un dels eixos centrals. Han seguit tota la successió d’instàncies, esperances, dilacions i de tot. Des de la primera sol·licitud de l’any 2008, que es va “extraviar”. El segon intent, l’any 2010. Els records que continuen coent. Les tristors. Pepica no plora, però, de vegades, qui l’escolta, sí que ho fa. Ells esperen poder enregistrar també el final feliç d’aquesta història. Feliç potser no és la paraula. Just.

Núria Cadenes